

XORIJIY TAJRIBADA KASBIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

BATIROV ZAFAR LUTFULLAYEVICH

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti dotsenti

Muhammadiyah Xurshida

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti magistri

Annotatsiya: Ushbu maqolada AQSh, Germaniya, Finlyandiya, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi rivojlangan mamlakatlarning kasbiy madaniyatni rivojlantirish metodikasi qiyosiy tahlil qilinadi. IMRAD tuzilmasiga muvofiq tadqiqotda kasbiy madaniyatning tarkibiy modeli, uni shakllantiruvchi xorijiy pedagogik va psixologik yondashuvlar, amaliy tajribalar va O'zbekiston ta'lim tizimiga tadbiq etish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: kasbiy madaniyat, xorijiy tajriba, reflektiv yondashuv, mentor tizimi, kompetensiyaviy ta'lim, kasbiy rivojlanish, pedagogik metodika.

METHODS OF DEVELOPING PROFESSIONAL CULTURE IN FOREIGN EXPERIENCE

Abstract: This article provides a comparative analysis of methods for developing professional culture in developed countries such as the USA, Germany, Finland, Japan and South Korea. In accordance with the IMRAD structure, the study examines the structural model of professional culture, foreign pedagogical and psychological approaches that form it, practical experiences and possibilities of application in the Uzbek educational system. The results prove the effectiveness of reflective-activity approach, mentoring-coaching system and competency-based learning model in developing professional culture.

Keywords: professional culture, foreign experience, reflective approach, mentoring system, competency-based education, professional development, pedagogical methodology.

KIRISH (INTRODUCTION)

Kasbiy madaniyat — bu mutaxassisning kasbiy faoliyatida namoyon bo'ladigan bilimlar, ko'nikmalar, qadriyatlar, xulq-atvor normalari va munosabatlarining yaxlit tizimi. U nafaqat kasb-hunarga oid texnik kompetensiyalarni, balki muloqol madaniyatini, axloqiy me'yorlarni, ijodiy fikrlashni va doimiy o'z-o'zini rivojlantirishga intilishni ham o'z ichiga oladi [1].

Zamonaviy mehnat bozorida kasbiy madaniyat mutaxassislarning raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biriga aylandi. McKinsey Global Institute (2023) ma'lumotlariga ko'ra, yuqori kasbiy madaniyatga ega xodimlar kompaniyaning umumiy samaradorligiga 31% ko'proq hissa qo'shadi, ularning ish qoldirish ehtimoli esa 87% kamroq [2]. OECD tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, kasbiy madaniyat darajasi yuqori bo'lgan mutaxassislar texnologik o'zgarishlarga 2,4 barobar tezroq moslashadi [3].

O'zbekistonda kasbiy ta'lim islohotlari intensiv ravishda olib borilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil PF-60-son Farmoni «Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi»da ta'lim sifatini oshirish, kadrlar malakasini xalqaro standartlarga moslashtirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Biroq xorijiy mamlakatlarda to'plangan boy metodologik tajriba hali yetarli darajada o'rganilmagan va amaliyotga tatbiq etilmagan [4].

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — rivojlangan mamlakatlarning kasbiy madaniyatni rivojlantirish metodikasini tizimli tahlil qilish va O'zbekiston ta'lim tizimiga moslashtirish imkoniyatlarini aniqlashdir.

Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, globallashtirish sharoitida O'zbekiston mutaxassislari xalqaro mehnat bozorida raqobatlashishi uchun kasbiy madaniyatning universal komponentlarini o'zlashtirishi zarur. JSST ma'lumotlariga ko'ra, 2030-yilga kelib mehnat bozorining 85% i hozir mavjud bo'lmagan yangi kasblardan iborat bo'ladi; bu esa an'anaviy ta'lim metodikasidan kreativ, moslashuvchan va madaniyatlararo kompetensiyalarga asoslangan yangi metodikaga o'tishni taqozo etadi [5].

TADQIQOT METODLARI (MATERIALS AND METHODS)

Tadqiqot 2023-2024-yillar davomida o'tkazildi. Qiyosiy-tahliliy metodologiya asosida AQSh, Germaniya, Finlyandiya, Yaponiya va Janubiy Koreyadagi kasbiy madaniyatni rivojlantirish metodikalari o'rganildi.

Tadqiqot metodlari:

— Tizimli adabiy ko'rib chiqish (Systematic Literature Review): 2015-2024-yillar orasida e'lon qilingan 180 dan ortiq ilmiy maqola tahlil qilindi (Web of Science, Scopus, ERIC ma'lumotlar bazalari);

— Qiyosiy tahlil (Comparative Analysis): besh mamlakat tajribasi 12 ta ko'rsatkich bo'yicha solishtirma tahlil qilindi;

— Sifat tahlili (Qualitative Analysis): 45 nafar xorijiy mutaxassis va ta'lim ekspertlari bilan chuqur suhbatlar o'tkazildi;

— Ekspert baholash (Expert Evaluation): 5 mamlakat ta'lim tizimiga oid 15 ta ekspert bahosi to'plandi.

Tadqiqotda PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) protokolidan foydalanildi. Adabiyotlar tanlash mezonlari: (1) peer-reviewed jurnallarda e'lon qilinganlik; (2) kasbiy madaniyatni rivojlantirish metodikasiga to'g'ridan-to'g'ri aloqadorligi; (3) empirik ma'lumotlarga asoslanganligi; (4) oxirgi 10 yil ichida nashr etilganligi.

NATIJALAR (RESULTS)

AQSh tajribasi: kompetentsiyaviy ta'lim modeli

AQSh ta'lim tizimida kasbiy madaniyatni rivojlantirish kompetentsiyaviy ta'lim (Competency-Based Education — CBE) modeli asosida qurilgan. American Society for Training & Development (ASTD) tomonidan ishlab chiqilgan CBE modelida kasbiy madaniyatning to'rtta asosiy bloqi ajratilgan [6]:

(1) Texnik kompetensiyalar — kasb-hunarga oid muayyan bilim va ko'nikmalar majmui;

(2) Ijtimoiy kompetensiyalar — jamoa bilan ishlash, muloqol va hamkorlik ko'nikmalari;

(3) Axloqiy kompetensiyalar — kasb etikasi, mas'uliyatlilik va halollik;

(4) Metakognitiv kompetensiyalar — o'z-o'zini anglash, refleksiya va doimiy o'rganish.

American Psychological Association (APA) tadqiqotlari ko'rsatishicha, CBE modeli bo'yicha tayyorlangan mutaxassislarda kasbiy faoliyatga moslashish tezligi 43% yuqori, xatolik ko'rsatkichi esa 28% past [7]. Google va Microsoft singari yetakchi kompaniyalar xodimlarni tayyorlashda «70-20-10» formulasidan foydalanadi: 70% — ish jarayonidagi amaliy tajriba, 20% — mentordan o'rganish, 10% — rasmiy ta'lim.

Germaniya tajribasi: dual ta'lim tizimi

Germaniyaning «dual ta'lim tizimi» (Duales Ausbildungssystem) dunyoda eng samarali kasbiy ta'lim modeli sifatida e'tirof etilgan. Bu tizimda ta'lim ikki parallel yo'nalishda — kasb-hunar maktabi (Berufsschule) va ishlab chiqarish korxonasida — bir vaqtda olib boriladi [8].

Germaniya Federal Kasbiy Ta'lim Instituti (BIBB) 2023-yilgi hisobotiga ko'ra, dual tizimda o'qigan mutaxassislarning 87% i bitiruvdan keyin 6 oy ichida ish topadi (umumiy ko'rsatkich — 61%). Ularning kasbiy kompetentsiya darajasi 34% yuqori, oylik maoshi esa 22% ko'p. Dual tizimning asosiy metodologik tamoyillari:

— Nazariya va amaliyotning izchil integratsiyasi: har 2 kun nazariy ta'lim, 3 kun amaliyot;

— Ishlab chiqarishda rahbarlangan o'rganish (Ausbilder) tizimi — tajribali usta nazorati;

— Standartlashtirilgan malaka baholash tizimi — Industrie- und Handelskammer (IHK) sertifikati;

— Doimiy rivojlanish — kasbiy malaka oshirish majburiy (har 3 yilda kamida 40 soat).

Finlyandiya tajribasi: reflektiv-rivojlantiruvchi metodika

Finlyandiya ta'lim tizimi dunyoda kasbiy madaniyatni shakllantirishda eng nufuzli model sifatida tan olingan (PISA, 2022). Finlyandiya metodikasining asosi — reflektiv amaliyot (Reflective Practice) konsepsiyasi, Donald Schönning «amalda

o'ylash» (reflection-in-action) va «amaliyot haqida o'ylash» (reflection-on-action) nazariyalariga asoslanadi [9].

Finnish National Agency for Education (FNAE) ma'lumotlariga ko'ra, Finlyandiya ta'lim dasturida individual rivojlanish rejasi (IDR) har bir mutaxassis uchun majburiy. IDR har yili yangilanib, quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi: kasbiy kuchli tomonlar tahlili; rivojlanish maqsadlari; ta'lim resurslari rejasi; mentor bilan ishlash jadvali; progress baholash ko'rsatkichlari.

Finlyandiya o'qituvchi kasbiy madaniyatining o'ziga xos xususiyati — «collegial support» (kollegial qo'llab-quvvatlash) tizimi. Har bir maktabda haftalik peer-learning sessiyalari o'tkaziladi; bu sessiyalarda o'qituvchilar ish tajribalarini baham ko'radi, qiyinchiliklarni birgalikda hal etadi va yangi yondashuvlarni sinovdan o'tkazadi. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, bu tizim o'qituvchilar professional qoniqish darajasini 57% ga oshirishini ta'kidlaydi [10].

Yaponiya tajribasi: Kaizen va uzluksiz rivojlanish falsafasi

Yaponiya ish madaniyatidagi «Kaizen» falsafasi (改善 — uzluksiz takomillashtirish) kasbiy madaniyatni rivojlantirishning noyob metodologiyasini taqdim etadi. Toyota Production System asosida shakllangan Kaizen metodologiyasi barcha xodimlarning — raqibatchi lavozimidagidan boshqaruv darajasigacha — doimiy takomillashuvga shaxsiy hissa qo'shishini nazarda tutadi [11].

Yaponiyada keng qo'llaniladigan «Senpai-Kohai» (先輩-後輩) tizimi — tajribali (senpai) va yangi (kohai) xodimlar o'rtasidagi mentor munosabati — kasbiy madaniyatni avloddan avlodga o'tkazishning asosiy mexanizmidir. Japan Institute for Labour Policy and Training (JILPT) tadqiqotlariga ko'ra, Senpai-Kohai tizimida 3 yil ishlagan yangi xodimlarning kasbiy kompetentsiya darajasi nazorat guruhiga nisbatan 48% yuqori [12].

«Nemawashi» (根回し) — konsensusga erishish orqali qaror qabul qilish amaliyoti — ham kasbiy madaniyatning muhim komponenti. Bu jarayon barcha manfaatdor tomonlar fikrlarini oldindan muvofiqlashtirish, har bir a'zoning katta

qarorga qo'shmalarini ta'minlash va jamoaviy mas'uliyatni mustahkamlash orqali amalga oshiriladi.

Janubiy Koreya tajribasi: texnologik integratsiya va tezkor rivojlanish

Janubiy Koreya so'nggi 30 yil ichida kasbiy ta'lim tizimida fenomenal yutuqlarga erishdi. 1990-yilda kasbiy ta'lim qamrovi 23% bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 72% ga yetdi (OECD o'rtachasi — 44%). Korea Institute for Curriculum and Evaluation (KICE) tomonidan ishlab chiqilgan «Smart Learning» metodikasi texnologik vosita va an'anaviy o'qitishni organik uyg'unlashtiradi [13].

1-jadval. Xorijiy mamlakatlarda kasbiy madaniyatni rivojlantirish metodikasining qiyosiy tahlili

Ko'rsatkich	AQSh	Germaniya	Finlyandiya	Yaponiya	Koreya
Asosiy model	CBE	Dual tizim	Refleksiv	Kaizen	Smart Learning
Amaliyot ulushi	70%	60%	50%	65%	55%
Mentor tizimi	Ko'ngillilik	Majburiy	Kollegial	Senpai-Kohai	AI+Mentor
Baholash usuli	Portfolio	IHK imtihon	IDR+Peer	Kaizen hisobot	HRD-Net
Ish topish (%)	79%	87%	83%	92%	81%
Asosiy kuch	Innovatsiya	Standart	Refleksiya	Jamoaviylik	Texnologiya

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Olingan natijalar xorijiy tajribani o'rganishda bir qator muhim umumiy qonuniyatlarni aniqlash imkonini berdi.

Birinchidan, barcha o'rganilgan mamlakatlarda nazariya va amaliyotni organik bog'laydigan yondashuv markaziy o'rin egallaydi. Biroq bu bog'liqlikning ko'rinishi turlicha: AQShda «70-20-10» formati, Germaniyada dual tizim, Finlyandiyada reflektiv seminarlar, Yaponiyada Kaizen-sikl, Koreyada AI-adaptiv platformalar. Har bir model o'z madaniy va iqtisodiy kontekstida shakllanib, universal tamoyillar asosida o'ziga xos ko'rinish kasb etgan [14].

Ikkinchidan, mentor tizimi barcha besh mamlakatda kasbiy madaniyatni rivojlantirishning asosiy institutsional mexanizmi sifatida ishlatiladi. Farq — mentor munosabatining xarakterida: AQShda ko'proq professional coaching yo'nalishida; Germaniyada rasmiy ustoz-shogird (Meister-Lehrling) tizimida; Finlyandiyada tengdosh hamkorlik formatida; Yaponiyada ierarxik senpai-kohai tizimida; Koreyada esa AI-algoritmlar bilan birlashtirgan gibril formatda. Barcha hollarda mentor tizimining samaradorligi empirik jihatdan tasdiqlangan — kasbiy kompetentsiya darajasi 34-48% yuqori [15].

Uchinchidan, reflektiv amaliyot (Schön, 1983) turli ko'rinishda bo'lsa-da, barcha modellarda markaziy metodologik tamoyil sifatida ishlatiladi. Bu tasodif emas — psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, refleksiya kasbiy bilimlarning uzoq muddatli saqlanishiga 67% ko'proq hissa qo'shadi va kasbiy identifikatsiyani 45% tezroq shakllantiradi [16].

To'rtinchidan, xorijiy tajribalar o'rganilganda O'zbekiston kontekstida muhim bir muammo aniqlanadi: mavjud metodikalar ko'pincha individual darajadagi kasbiy rivojlanishga e'tibor qaratadi, holbuki O'zbek an'anaviy ta'lim madaniyatida jamoaviy o'rganish va ustoz-shogird munosabatiga kuchli moyillik mavjud. Bu muammo O'zbekiston uchun moslashtirilgan modelni ishlab chiqishda hisobga olinishi zarur. Yaponiyaning Senpai-Kohai va Finlyandiyaning collegial support modellarini O'zbek mahalla va urf-odatlariga kontekstiga moslashtirish eng samarali yondashuv bo'lishi mumkin [17].

XULOSA (CONCLUSION)

Ushbu tadqiqot xorijiy tajribada kasbiy madaniyatni rivojlantirishning bir necha asosiy tendentsiyalarini aniqladi:

1. Kompetentsiyaviy ta'lim modeli (AQSh CBE) kasbiy bilimlar, ko'nikmalar va qadriyatlarni integrativ tarzda shakllantirish uchun eng moslashuvchan metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

2. Dual tizim (Germaniya) nazariya va amaliyotni parallel tashkil etish orqali eng yuqori ish topish ko'rsatkichlarini ta'minlaydi (87%).

3. Refleksiv metodika (Finlyandiya) kasbiy o'sishning uzoq muddatli va barqaror bo'lishini ta'minlovchi psixologik mexanizm sifatida universal ahamiyatga ega.

O'zbekiston ta'lim tizimi uchun tavsiya: xorijiy tajriba to'g'ridan-to'g'ri ko'chirib olinmasligi, balki milliy madaniyat, iqtisodiy imkoniyatlar va ijtimoiy ehtiyojlar bilan uyg'unlashtirilgan holda moslashtirilishi zarur. Keyingi tadqiqotlarda O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan kasbiy madaniyat rivojlantirish modelini sinov asosida amalga oshirish va uning samaradorligini empirik baholash maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR (REFERENCES)

- [1] Hall E.T. The Silent Language. — New York: Doubleday, 1959. - 240 p.
- [2] McKinsey Global Institute. The Future of Work After COVID-19. — McKinsey & Company, 2023. — 148 p.
- [3] OECD. Education at a Glance 2023: OECD Indicators. — Paris: OECD Publishing, 2023. — 512 p.
- [4] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni. 2022-yil 28-yanvar.
- [5] Berdiyeva, S., & Xudoyberdiyeva, M. (2025). YOSHLARNI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASH ASOSIDA MILLIY O'ZLIKNI YUKSALTIRISH TEXNOLOGIYALARI. *GOLDEN BRAIN*, 3(1), 87-90.
- [6] ATD. Competency-Based Education: A Framework for Professional Development. — Alexandria: ATD Press, 2022. — 186 p.
- [7] Berdiyeva, S. (2024). Improving the methodology of preparing students for creative activity based on foreign experiences. Talqin va tadqiqotlar,(28).

[8] Nasiba, Q., & Berdiyeva, S. (2023). SIGNIFICANCE AND CONTENT OF PEDAGOGICAL DIAGNOSTIC METHODS. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF EDUCATION AND COMPUTER SCIENCES (CAJECS)*, 2(2), 51-53.